

3. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / В. Трегобчук, А. Юзефович, Д. Крисанов, О. Попова, В. Прадун, Н. Скурська: відпов. ред. акад. УААН В.М. Трегобчук. – К.: І-нт економіки НАНУ, 2003. – 259 с.
4. Підлісецький Г.М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору / Г.М. Підлісецький, М.І. Толкач // Економіка АПК. – К.: НАН, 2008. – № 5. – С. 65-66.
5. Ульяновченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрному секторі / О.В. Ульяновченко: Монографія. – Харків, 2006. – 357 с.
6. Эффективность использования ресурсного потенциала в аграрном производстве. Научное издание. – Мичуринск: Издательство Мичуринского государственного аграрного университета, 2007. – 150 с.
7. Вантух В.П. Методика дослідження ресурсного потенціалу в АПК / В.П. Вантух // Економіка АПК. – К.: ННІ, 2006. – №4. – С. 54-58.
8. Березіна Л.М. Виробнича функція та ресурсний потенціал аграрних підприємств / Л.М. Березіна // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК. – Харків : ХНТУСГ, 2006. – № 31. – С. 64-68.

Колесніков А. П.,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств і корпорацій
Петрик С. І.,
студентка спеціальності “економіка промислових підприємств”
Тернопільський національний економічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Кризові умови системи господарювання, що склалися в українській економіці в останні роки, зумовлюють необхідність подальшої розробки механізмів зміцнення конкурентних позицій підприємств. Стале зростання, оновлення і розвиток вітчизняних підприємств може бути досягнутим з використанням сучасних інструментів реалізації інноваційних процесів. Освоєння підприємствами нових технологій та інновацій потребує об'єктивної оцінки параметрів і характеристик їхнього потенціалу, які мають важливе значення при здійсненні інвестиційної діяльності шляхом розробки і реалізації нової інноваційної стратегії розвитку.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Основи досліджень у сфері інноваційного розвитку сформував провідний закордонний вчений Й. Шумпетер, Б. Твісс, К. Фрімен, М. Хучек, К. Едквіст. Сучасні вітчизняні науковці займаються подальшою розробкою цих концепцій і їх адаптацією до умов національної економіки. До таких вчених слід віднести: О. Кириченко, І. Кушніра, А. Гальчицького, О. Романішина, Т. Цихана, Л. І. Федулову та ін. Актуальність досліджень вітчизняних науковців особливо проявляється в тому, що стратегія виходу з кризи вітчизняних підприємств відображає суттєві особливості розвитку національної економіки.

Постановка завдання. Не зважаючи на вагомий досягнення вчених в сфері інновацій, більшість з них враховували досвід та аспекти функціонування інноваційної діяльності підприємств в умовах стабільної ринкової економіки. Для українських промислових підприємств нерозв'язаною залишається проблема відсутності сформованої інноваційної інфраструктури; неопрацьованість методик та механізму управління інноваційною діяльністю на рівні підприємств, що зумовлює несприйнятливості підприємств до інновацій; відсутність системи стимулювання інноваційної діяльності. Недостатні темпи розвитку інноваційної діяльності пояснюються нестачею коштів і ресурсів для впровадження нововведень, слабкою зацікавленістю виробників у впровадженні нових розробок. Тому, постає об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і методичних розробок з метою реалізації ефективних інноваційних процесів на українських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Докорінне реформування виробництва в Україні неможливе без проведення організаційно-економічних перетворень. Здійснення структурних зрушень в економіці України передбачає активне формування нових коопераційних зв'язків підприємств із зовнішніми науково-дослідними установами, що забезпечить можливість реалізації перспективних

науково-технічних програм розвитку виробництва. Також важливим є налагодження системи внутрішніх науково-технічних розробок та оптимізації стратегії залучення коштів для їх реалізації.

Економічна криза в Україні призвела до скорочення обсягу науково-технічних досліджень та впровадження інноваційних розробок на підприємствах. Вагомою причиною цього є недопрацьованість системи фінансування інноваційного розвитку. Суть проблеми полягає у тому, що частка коштів держбюджету є незначною і насамперед фінансування здійснюється за рахунок власних коштів підприємства (табл.1) [6], проте тільки незначна кількість підприємств, що спроможні виділяти власні кошти на інструменти реалізації інноваційних процесів, призводить до зменшення інтенсивності інноваційного розвитку.

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності, млн. грн.

Рік	Загальна сума витрат	у тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інших джерел
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6

Аналізуючи статистичні дані можна зробити висновок, що в сучасних умовах промисловим підприємствам потрібно налагоджувати систему співпраці із зовнішніми науково-дослідними установами для забезпечення своєї інноваційної діяльності відповідними коштами. Частка коштів з державного бюджету у загальній структурі інноваційних витрат у 2009 році займає лише 1,2%, а частка власних коштів – 65%. В умовах ринкової економіки такий розподіл є необґрунтованим, оскільки основним джерелом інноваційного розвитку є зовнішні елементи ринкової інноваційної інфраструктури.

Головна проблема для підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність, особливо у період кризового стану економіки, це не вміння повноцінно використовувати систему управління. Перш за все підприємствам потрібно бути мобільними і активно реагувати на зміну попиту та умов ринку, налагоджувати систему «винахідник – підприємець – інвестор», використовувати зарубіжний досвід у власних інтересах, а також проводити навчальну підготовку виробничих кадрів. Необхідність інтенсивного пошуку і формування інструментів відновлення інноваційної активності зумовлюється динамічним зменшенням частки підприємств, що займаються інноваційною діяльністю (табл.2) [6].

Таблиця 2

Інноваційна активність підприємств, млн. грн.

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат	у тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки	у тому числі		придбання нових технологій	підготовка виробництва	придбання машин та обладнання	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
2000	18,0	1760,1	266,2	X	X	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	X	X	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	3018,3	270,1	X	X	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	3059,8	312,9	X	X	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	X	X	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	X	X	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	X	X	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	X	7471,1	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	X	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	X	4974,7	2012,6

Так, якщо у 2000 році частка таких підприємств складала 18% від загальної кількості підприємств, то у 2009 – 12,8%. Основна частка витрат, які декларували підприємства у 2009 році при подачі бухгалтерської звітності придбає на придбання машин, пов'язане з упровадженням інновацій (62,6%). З іншого боку, технічна і технологічна модернізація підприємства повинна бути результатом

підготовчої і дослідницької роботи, позитивних підтвердєнь чого за остінній період не спостерігається. Базовим елементом ефективної інноваційної діяльності є підготовка виробництва нової продукції, яка включає всі етапи від здійснення дослідно-конструкторських робіт до ринкової апробації встановної серії нових виробів, однак цей елемент взагалі винесений із статистичної звітності підприємств, і віднесений до інших витрат, обґрунтування змісту яких не наводиться у жодних методологічних поясненнях статистичної звітності. Такий підхід ставить під сумнів об'єктивність інноваційних витрат загалом. Це також підтверджується спадною динамікою обсягів науково-дослідницьких робіт та придбання нових технологій. Останній показник зменшився майже втричі.

Такий аналіз даних, наведених у таблиці 2, нашоухує на висновки про те, що близько половини інших витрат за період 2007-2009 років здійснені для освоєння нових методів і технологій виробництва (цьому суперчить динаміка даних інших показників таблиці), нових ринків збуту або нової сировини або реорганізації підприємств. Зважаючи на сучасні умови ринку, найбільш вірогідною є саме остання стаття витрат. Це також пояснює суттєвий ріст витрат на придбання нового обладнання. Однак в цій ситуації виникають сумніви щодо обґрунтованості віднесення такої діяльності до інноваційної і можливість присутності тут економіко-політичного аспекту.

Обґрунтованість зроблених вище припущєнь підтверджуються показниками результативності інноваційної діяльності на промислових підприємствах (табл. 3) [6], частка яких створює підґрунтя для інноваційного розвитку економіки загалом.

Таблиця 3

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Рік	Питома вага, що впроваджували інновації	Впровадження нових технологічних процесів, процесів	У т. ч. маловідходні, ресурснозберігаючі	Освоєно виробництво нових видів продукції, * найменувань	З них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8

Із вказаних даних видно, що питома вага підприємств, які впроваджують інновації у своїй діяльності, зменшилась відповідно до попередніх років. Так у 2000 році частка таких підприємств становила 14,8 %, а у 2009 році скоротилась до 10,7 %. Значною мірою такі результати спричинені зазначеним вище зменшенням обсягів наукових досліджень та купівлі нових технологій підприємствами. Слід зазначити те, що незважаючи на попередні дані, кількість впровадження нових технологічних процесів відповідно за попередні роки збільшилась. Проте питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової зменшилась, так у 2000 році вона становила 6,8 %, а у 2009 році – 4,8 %. Поєднавши аналіз динаміки питомої ваги інноваційної продукції та обсягів здійснення НДР отримаємо необхідність активізації зовнішніх можливостей активізації інноваційної діяльності на підприємстві. До них відносяться як удосконалення державного регулювання інноваційної діяльності, так і налагодження механізмів співпраці підприємств із зовнішніми інноваційними утвореннями.

За останні роки державними органами вжито низку заходів щодо регулювання й стимулювання інноваційної діяльності, зроблено спроби покращення системи державного фінансування інновацій, зокрема й інфраструктури інноваційної діяльності. Однак, одною із проблем залишається недосконалість зв'язків розробників і споживачів нововведєнь - головних учасників інноваційного процесу. Про це свідчить невисока мотивація до розроблення та фінансування інновацій як наслідок інформаційної непрозорості цього процесу. У 2008 році у Мінпромполітики України реалізовано 16 науково – технічних програм державного рівня та 26 галузєвих програм. Інноваційну діяльність у промисловості здійснювали 1047 підприємств України, тобто кожне дев'яте вітчизняне підприємство. Причому 68 % їх створювали та впроваджували технологічно нову чи значно удосконалену продукцію [2, 9-14].

В Україні прийнято Постанову КМУ «Про затвердження державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009 – 2013 роки» від 14.05.2008 р. з метою заснування в Україні інноваційної інфраструктури для забезпечення ефективного використання вітчизняного науково – технічного потенціалу та підвищення рівня інноваційності й конкурентоспроможності національної економіки [3, 14-21]. Однак зазначена програма навряд чи буде виконаною оскільки існує брак інвестицій в результаті кризового стану економіки, що спричинює відсутність фінансування як із державного, так і з місцевих бюджетів. Отже, для вирішення цієї проблеми необхідно збільшувати частку коштів, укладеними венчурними фондами. В Україні порівняно із країнами Західної Європи і США венчурне фінансування застосовується не в повній мірі, тобто як таке воно існує, але реально підприємства не можуть скористатися його перевагами. Оскільки для України венчурний бізнес є новим, то фінансування інноваційних процесів за рахунок венчурних фондів в Україні отримують 1% - 2% промислових підприємств. Для вирішення даної проблеми держава повинна розробляти нову стратегію розвитку та правову базу регулювання такого виду фінансування, яка б дала більш точне та ширше тлумачення венчурного фонду. В Україні працюють лише три фінансові інституції, які діють у сфері венчурного фінансування, але потрібне удосконалення у напрямку зменшення ризику та надання податкових пільг, стимулювання венчурної діяльності.

В останні роки на різних рівнях здійснювались окремі спроби щодо вирішення проблем фінансування інноваційної діяльності. Так, станом на 30 грудня 2008 р., за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу, в Україні було зареєстровано 36 відкритих інститутів спільного інвестування (ICI), ними керують 25 компаній з управління активами. На ринок відкритих ICI протягом року вийшли вісім нових компаній управління активами. Антикризові дії зі стабілізації економічної ситуації в країні не додали оптимізму інвесторам у всьому світі. Зниження рейтингу України міжнародним рейтинговим агентством Standart&Poor's з V+/V до B - /C додало негативу не лише вітчизняній, але й іноземним інвесторам, а це позначилось на падінні фондових індексів [4, 26-31].

Через невідповідну систему фінансування інноваційної діяльності українські підприємства не мають змоги самостійно брати участь у НДДКР і розробляти інноваційний продукт. Для задоволення потреб ринку новими продуктами та технологічними виробами вітчизняним підприємствам і економіки в цілому необхідно налагодити систему тісної співпраці із зовнішніми науково-дослідними установами. Україна уже проводить ряд інвестиційних та інноваційних процесів із країнами СНД, зокрема із Росією, яка є чи не одним із найголовніших партнерів. Співпраця українських підприємств із російськими організаціями зосереджена на таких основних напрямках: спільна розробка інноваційних проектів та їх реалізація; створення привабливих умов для залучення інвесторів; впровадження на вітчизняний ринок уже перевірених інноваційних рішень; обмін інформацією про удосконалення інноваційних процесів в промисловості. Для покращення взаємовідносин вітчизняних підприємств із науково – дослідними установами, потрібно створити Єдиний економічний простір, за участі Білорусії, Казахстану, Росії і України. Це передбачає здійснення певних заходів: створення більш чіткої системи ліцензування, патентування; надання підприємствам пільг, які здійснюють інноваційну діяльність; розробка нормативно - правового регулювання інноваційної діяльності; пошук нових джерел забезпечення науково – технічної діяльності.

Україна має виходити з того, що лише шляхом співробітництва та партнерства зі своїми сусідами кожна країна може максимально реалізувати власний інноваційний потенціал у національних інтересах [5, 7 – 16].

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи вищесказане, можна перерахувати основні чинники, що гальмують забезпечення сталого інноваційного розвитку вітчизняних підприємств: відсутність сформованої інноваційної інфраструктури, недосконалість законодавства щодо стимулювання науково – технологічної та інноваційної сфер діяльності з боку держави, недосконалість системи зв'язків із зовнішніми науково – дослідними організаціями, відсутність сталої системи фінансування. Розв'язання зазначених проблем в умовах економічної кризи 2008–2010 років можливе лише через розвиток науково – інноваційної діяльності.

Література

1. Осецький В. Методичні підходи до реалізації інноваційного потенціалу підприємств / В. Осецький // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - №3 – С. 114-117.
2. Денисенко М. П. Активізація інноваційної діяльності на підприємстві / М.П. Денисенко, Ю.Ю. Паєвська // Проблеми науки. – 2009. - №9. – С. 9 – 14.
3. Юхновська Т. М. Історична ретроспектива та сучасна модель інноваційної інфраструктури / Т.М. Юхновська // Проблеми науки. – 2009. - №9.- С.14 – 21.
4. Власова В. І. Особливості венчурного фінансування розвитку інноваційної сфери в Україні / І.В. Власова // Проблеми науки. - 2009. - №7. – С. 26 – 31.

5. Захарін С. В. Перспективи активізації інвестиційної та інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання в Україні та Росії /С.В. Захарін// Проблеми науки. – 2009. №11. – С. 7 – 16 .
6. Наукова та науково-технічна діяльність (1990-2009рр.) [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Кучеренко, Р. А. Стан та перспективи розвитку інноваційної інфраструктури в Україні / Р. А. Кучеренко // Економічний часопис- XXI. – 2010. – №3-4. – С. 23-27.
8. Власова, І. В. Розвиток інфраструктури інноваційної діяльності в Україні / І. В. Власова // Проблеми науки. – 2010. – №2. – С. 26-32.
9. Вахович, І. М. Активізація інноваційної діяльності як основа концепції ефективного розвитку регіонів України / І. М. Вахович, Г. А. Денисюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – вересень (№17). – С. 27-30.